

Mieke De Latter (a), Fauve De Backer (b), Rielke Bogaert (b) & Stéphanie Vanderheeren (b)

(a) Arteveldehogeschool, Gent

(b) Universiteit Gent

Contact: mieke.delatter@arteveldehs.be

Fauve.debacker@ugent.be

Pilootstudie centrale toetsen Nederlands in Vlaanderen: wat leerlingen ons leren

1. Inleiding

De krantenkoppen na elk grootschalig onderzoek (bijvoorbeeld PISA, PIRLS) liegen er niet om: de resultaten voor leesvaardigheid in Vlaanderen gaan erop achteruit. Om die resultaten beter te kunnen opvolgen, werden er centrale toetsen (ook wel: Vlaamse toetsen) ingevoerd. Het Steunpunt Centrale Toetsen in Onderwijs (SCTO, verderop: Steunpunt) ontwikkelt ze om na te gaan in welke mate Vlaamse leerlingen de eindtermen voor Nederlands en wiskunde behalen. In 2024 werden deze toetsen voor het eerst afgenomen in het vierde leerjaar van het lager onderwijs en in het tweede jaar secundair onderwijs. In deze bijdrage richten we ons op de centrale toetsen voor begrijpend lezen Nederlands. Via deze toetsen willen we inzicht krijgen in hoe goed leerlingen teksten begrijpen en informatie uit die teksten kunnen selecteren, ordenen, afleiden en beoordelen. Vanaf 2026 worden de centrale toetsen ook in het zesde leerjaar van het lager onderwijs afgenomen. In mei 2024 werd daarom een pilootstudie opgezet om de betrouwbaarheid en validiteit van de toetsen te garanderen. In deze tekst bespreken we de resultaten van die pilootstudie.

Nieuw ontwikkelde leestaken werden uitgetest bij een representatieve steekproef van 1.265 leerlingen in het zesde leerjaar van het lager onderwijs (groep 8 in Nederland), uit 41 verschillende scholen. Bij de toetsafname tijdens het pilootonderzoek werd aan 22 leerlingen met een divers profiel gevraagd om alle gedachten en handelingen luidop te verwoorden (*think aloud*). Opvallendheden en eventuele vragen werden door de onderzoeker geregistreerd (bijvoorbeeld: gebruikte leesstrategieën, drempels, vragen die konden worden beantwoord zonder de tekst te lezen, enz.). In een kort interview met deze leerlingen werd na elke taak gevraagd naar hun ervaringen. Het doel was om zicht te krijgen op o.a. het gebruik van de hulpmiddelen en de kwaliteit van de leestaken.

2. Hulpmiddelen bij de centrale toets leesbegrip

Bij de toetsontwikkeling zijn we uitgegaan van *Universal Design for Assessment* (UDA) opdat de toetsen toegankelijk zouden zijn voor zoveel mogelijk leerlingen, incl. leerlingen met een functionele beperking of met beperkte Nederlandse taalvaardigheid (SCTO 2022; Vlaamse Overheid z.d.). Voor alle leerlingen waren deze hulpmiddelen in het toetsplatform beschikbaar: een digitale markeerstift, een glossarium (i.e. woorduitleg), een online verklarend woordenboek, een zoomfunctie voor afbeeldingen en een aanpasbare toetsachtergrond (donkere modus en hoog contrast modus). Leerlingen die op school gebruik maken van voorleessoftware, mogen dat ook gebruiken tijdens de centrale toets (Vlaamse Overheid z.d.). Een eerste doel van dit pilootonderzoek was om te achterhalen of die hulpmiddelen voldoende ondersteuning bieden aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften en leerlingen met een andere thuistaal dan het Nederlands. Daarnaast wilden we specifiek voor het glossarium te weten komen of de verklaring duidelijk is, of er woorden zijn die extra verklaard moeten worden en welke woorden eventueel niet moeten worden verklaard.

Uit de interviews bleek dat leerlingen die het gewoon zijn om in de klas met een markeerstift of met een donkere toetsachtergrond te werken, dat ook tijdens de toets deden. Dat blijken vooral handige hulpmiddelen voor wie er al mee vertrouwd is, maar ze werden zelden gebruikt door wie er niet vertrouwd mee is. Ook de zoomfunctie werd weinig gebruikt tijdens onze observaties van de toets 'leesbegrip'. Het glossarium werd over het algemeen als nuttig en gebruiksvriendelijk ervaren. Leerlingen die het glossarium niet gebruikten omdat ze de woorden al kenden, vonden dat het hen toch houvast bood. Voor andere leerlingen mochten er dan weer meer woorden verklaard worden. Als een woord niet in het glossarium was opgenomen, konden leerlingen het verklarend woordenboek gebruiken. Over dat woordenboek waren de meningen van de leerlingen verdeeld. Het feit dat het digitaal was, werd benoemd als een voordeel. Een aantal leerlingen kon echter bepaalde woorden niet vinden (bijvoorbeeld door het invoeren van samenstellingen of vervoegingen) of had moeite met het begrijpen van de gegeven verklaringen. De anderstalige leerlingen gaven aan dat ze vooral een vertalend woordenboek misten. We stelden meermaals vast dat zij vragen verkeerd interpreteerden doordat ze bepaalde woorden niet begrepen. Algemeen kunnen we concluderen dat de beschikbaarheid van de verschillende hulpmiddelen veel leerlingen geruststelde.

3. Kwaliteit van de leestaken

Een tweede doel van dit pilootonderzoek was om zicht te krijgen op de kwaliteit van de leestaken. We wilden achterhalen hoe de leerlingen bepaalde items en nieuwe itemtypes aanpakken, of de instructies, de lay-out en de illustraties helder zijn, of de onderwerpen van de taken aansluiten bij hun leefwereld, of motivatie, voorkennis of logisch denken een rol spelen bij de leestaken, hoe de tekstlengte wordt ervaren, enz.

Specifieke aandacht ging uit naar de nieuwe itemtypes ‘tekst selecteren’ en ‘tekst of afbeelding slepen op achtergrond’, en naar hoe leerlingen hiermee omgaan (aanpak, struikelblokken, resultaten).

Bij het itemtype ‘tekst selecteren’ (zie: Figuur 1) moeten leerlingen een bepaald woord of een bepaalde zin markeren in een geselecteerd tekstfragment. De leerlingen moeten hierbij zeer precies te werk gaan. Een voordeel is dat deze vraagstelling zorgt voor meer variatie in itemtypes. Bovendien leunt dit itemtype meer aan bij een open vraagvorm. Deze werd niet in de centrale toetsen ‘leesbegrip’ opgenomen omdat dergelijke vragen nog niet kunnen worden verbeterd op grote schaal. Uit de kwantitatieve resultaten van dit itemtype (twee in deze afname) blijkt dat het percentage leerlingen dat de vraag niet beantwoordt groter is dan gemiddeld, wat zou kunnen betekenen dat die leerlingen moeite hadden met dit type vraag (SCTO 2024).

Een algemene tip om minder scheetjes te laten, is goed voor je darmen zorgen. Hoe kan je dat doen volgens de tekst?

Markeer **1 VOLLEDIGE ZIN** (van hoofdletter tot en met punt) in de onderstaande tekst. Wil je jouw antwoord verwijderen, klik dan nog eens op dezelfde plaats.

Zin

Een algemeen advies om minder scheetjes te laten, is goed voor je darmen zorgen. **Daar kan je doen door gezond en gevarieerd te eten.** Er zijn ook enkele kruiden die kunnen helpen om minder scheetjes te laten:

- Rozemarijn
- Gember
- Tijm
- Pepermunt
- Anijs

Figuur 1 – Voorbeeld van het itemtype ‘tekst selecteren’ uit het instructiefilmpje voor het zesde leerjaar lager onderwijs.

Het itemtype ‘tekst of afbeelding slepen op achtergrond’ werd eveneens onderzocht. Bij het ontwikkelen werd erover gewaakt dat het item niet kon worden opgelost door logisch denken – overigens een aandachtspunt voor alle items – aangezien de achtergrond extra informatie prijsgeeft. Het itemtype zorgt voor meer variatie in de vraagstelling door leerlingen tekst of afbeeldingen te laten slepen in een schematische voorstelling. Leerlingen gaven aan dat ze de variatie in itemtypes waardeerden, wat een motiverend effect had. Het aanvullen van een schema is overigens erg relevant voor leesbegrip. Het visualiseren van de tekstinhoud, bijvoorbeeld door middel van een schema, is een belangrijke leesstrategie om beter grip te krijgen op de tekstinhoud (Gobyn e.a. 2019).

Uit de kwantitatieve resultaten van dit itemtype (vier in deze toetsafname) blijkt dat het aantal leerlingen dat het item niet invulde, beperkt blijft: variërend van 1,32% tot 4,05%. Het aantal leerlingen dat het item volledig correct beantwoordde, varieert tussen 52,63% en 72,97%.

4. Conclusie

De pilootstudie naar de centrale toetsen ‘begrijpend lezen’ in Vlaanderen biedt waardevolle inzichten in deze toetsen en in de bijbehorende hulpmiddelen. De hulpmiddelen sluiten over het algemeen goed aan bij de behoeften van de leerlingen, maar er is nog ruimte voor verbetering. De afwezigheid van een vertalend woordenboek bleek een gemis voor anderstalige leerlingen. Het verklarend woordenboek was voor een aantal leerlingen een struikelblok doordat ze niet altijd op een correcte manier de woorden opzochten of doordat ze de verklaring soms te moeilijk vonden.

De pilootstudie gaf ons ook inzicht in de bruikbaarheid van nieuwe itemtypes. Instructies die niet duidelijk bleken en items die konden worden opgelost aan de hand van voorkennis of logisch denken worden meegenomen als aandachtspunt voor de verdere toetsontwikkeling. De variatie in itemtypes werd positief ervaren.

Deze resultaten vormen een belangrijke basis voor verdere optimalisatie van de centrale toetsen, zodat ze nog beter aansluiten bij de behoeften en vaardigheden van alle leerlingen.

Referenties

- Gobyn, S., E. Merchie, E. De Bruyne, F. De Smedt, M. Schiepers, M. Vanbuel, P. Versteden, K. Van den Branden, P. Ghesquière & H. Van Keer (2019). ‘Sleutels voor effectief begrijpend lezen. Inspiratie voor een eigentijdse didactiek in het basisonderwijs’. Brussel: Vlor.
- SCTO (2022). ‘Toetsen voor onderwijsontwikkeling. Krachtlijnen voor de centrale toetsen in Vlaanderen’. Gent: Steunpunt Centrale Toetsen in Onderwijs.
- SCTO (2024). ‘Overzicht antwoorden piloot 2023-2024: toets leesbegrip. Werkdomein F’. Gent: Steunpunt Centrale Toetsen in Onderwijs. [Onuitgegeven intern document].
- Vlaamse Overheid (z.d.). “Vlaamse toetsen in 2024: bereid je voor. Hulpmiddelen”. Online raadpleegbaar op: <https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/vlaamse-toetsen/info-voor-directies-en-personeel/vlaamse-toetsen-in-2024-bereid-je-voor>.
- Vlaamse Overheid (z.d.). “Vlaamse toetsen: wat, waarom, wie, wanneer en hoe”. Online raadpleegbaar op: <https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/vlaamse-toetsen/vlaamse-toetsen-wat-waarom-wie-wanneer-en-hoe>.